

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران
مدرسه علمیه ریحانه اصفهان

مقاله علمی – پژوهشی

عنوان:

نقش فرهنگی – علمی امام جواد (علیه السلام)

در ترویج تشیع

پژوهشگر:

آسیه کیانی

تابستان ۹۴

الله اعلم
١٤٠

چکیده

امام محمد بن علی (علیه السلام)، نهمین پیشوای شیعیان و از برگزیدگان خداوند است. ایشان اولین امام خردسال در تاریخ امامت و تشیه بوده است. با این وجود از همان کودکی به برکت وجود میراث پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) و علم الهی؛ شخصیتی ممتاز و برجسته بوده و با وجود خردسالی امامت خویش را به همه اثبات نمودند و شیعیان به حیرت افتاده و سرگردان را رهبری کردند و از اختلاف دور ساختند. در واقع امام جوان چنان با شایستگی حقانیت خویش در امامت را اثبات نموده بلافاصله مورد سوء ظن خلافت عباسی شده و مورد کنترل قرار گرفته است. اما در نهایت امام نه تنها حقانیت ولایت خویش را همواره مطرح ساخته و از آن دفاع نمودند، بلکه به رسالت خویش در زمینه علوم مختلف همچون فقه، اخلاق، حدیث، کلام و غیره ادامه داده و میراث قابل توجه علمی و فرهنگی بر جای نهادند. به همین جهت بررسی این میراث گسترده علمی، سیاسی، اجتماعی و تاریخی بوده که باید مورد بررسی قرار گیرد. در واقع این تحقیق درباره جایگاه علمی و فرهنگی اما جواد (علیه السلام) و تلاش ایشان در جهت پیراسته کردن مذهب تشیع از هر گونه تحریف آن هم در شرایط اوج خلافت عباسی با عنوان حامی مذهب تسنن هدف اصلی این رساله است که در کنار آن به روش جمع آوری اسناد و مدارک تاریخی به دیگر فعالیت های امام هم پرداخته شده است.

کلید واژه گان: امامت، خلافت، اسلام، تشیع، مذهب، سیاست.

فهرست مطالب

عنوان.....	صفحه.....
مقدمه.....	۱
۱- تاریخچه زندگانی امام جواد (علیه السلام)	۳
۲- فعالیت های فرهنگی - علمی امام جواد(علیه السلام)	۵
الف- مناظرات و نقش امام در آنها.....	۶
ب- مناظره ها و دفاع از حق.....	۹
ج- میراث علمی امام جواد (علیه السلام).....	۱۳
د- اصحاب و شاگردان امام.....	۱۵
ه- امام جواد (علیه السلام) و برخورد با فرقه های دیگر.....	۲۰
و- امام جواد (علیه السلام) و شیعیان.....	۲۵
ز- امام جواد (علیه السلام) و ایران.....	۲۹
نتیجه گیری.....	۳۴
فهرست منابع.....	۳۵

مقدمه

هر چند تاریخ خاندان پیامبر (صلی الله علیه و آله) در طول تاریخ به دلایل مختلف اجتماعی و سیاسی به ویژه خصومت خلفای اموی و عباسی در هاله ای از تاریکی فرو رفته و هم اکنون بعد از گذشت قرن ها از آن زمان جز مطالب اندکی باقی نمانده است؛ با این همه شایسته است که شرح حال آنان و ابعاد مختلف زندگیشان برای عموم مردم به ویژه مسلمانان جهان تبیین گردد. چه بسا که به این وسیله حقانیت ولایت غصب شده آنان ثابت شده و زمینه ای برای جذب قلوب به سوی آنان باشد و این خود از ضروریات مهم برای بررسی تاریخ زندگانی اهل بیت (علیهم السلام) می باشد. که از جمله آن ها بررسی دوران کوتاه اما ارزشمند و پرخیر و برکت امام جواد (علیه السلام) است.

امام جواد (علیه السلام) پیشوای نهم شیعیان است. پیشوایی که با ولادتش پیش از هر کودکی باعث شادمانی پدر میانسال خویش گردید و معجزه الهی زندگانی او شد. اولین امامی که در کودکی مسئول هدایت مردم گمراه شده و چراغ راه امتش گردید و چه بسا که در این راه رنج های بسیار دید و سرانجام در اوج جوانی در نهایت سنگ دلی و بی رحمی به شهادت رسید. اما با آنکه زندگانی ایشان کمی بیش از دو دهه به طول نینجامید، اما همین مدت کوتاه هم سرشار از پایداری در راه حق، عدم تزلزل در حوادث پر تلاطم روزگار، فعالیت های علمی و فرهنگی، مبارزه سیاسی با ظلم حکومتی و تلاش در جهت هدایت مردم و احیای دین جدشان می باشد. به این جهت آگاهی از زندگانی پرخیر و برکت این امام معصوم (علیهم السلام) به ویژه تلاش گسترده ایشان برای دفاع از عقاید حق و ابطال ادعاهای حکومت ظالم از اهداف این پژوهش می باشد. به خصوص که زندگانی ایشان، کمتر از دیگر ائمه (علیهم السلام) مورد توجه خاص مورخان و پژوهشگران قرار گرفته است و هر کدام تنها به عنوان جزئی از تاریخ امامت یا تشیع به آن پرداخته اند. اما از آن جا که تلاش و همت گسترده ایشان برای هر انسانی

باز از این روایت به طور صریح مسئولیت مالی و کیلان و چگونگی ارتباط آنان با امام (علیه السلام) مشخص می شود. و میزان نفوذ امام و توجه ایشان به نقاط مختلف ایران مشخص است. و مسلم است که پس از حضور امام رضا (علیه السلام) روابط مردم ایران با امامان و به ویژه امام جواد (علیه السلام) یعنی ابن الرضا (ع)، گسترش یافته است و این به معنای افزایش تعداد شیعیان در این مناطق می باشد. لقب های شهری که نسبت های محلی اصحاب امام جواد (علیه السلام) می باشد که آن را مخفی می کردند، می تواند تا حدودی نشان دهنده مراکز فعالیت و اقامت گاههای شیعیان باشد. که به عنوان نمونه می توان به علی بن مهزیار اهوازی، احمد بن حمزه قمی، حسین بن عبدالله نیشابوری، فتح بن یزید جرجانی و غیره اشاره نمود.^۱ همچنین کارگزاران امام در بسیاری از استانها مانند اهواز، قم، ری، همدان، سیستان، سبلان و خراسان بزرگ و غیره فعال بوده اند. حتی اصفهان که بیشتر مردم آن به مذهب سنی حنبلی شهرت داشتند؛ گاه شیعیانی از اصحاب امام جواد (علیه السلام) را در خود داشته است تا آنجا که مؤلف تاریخ مختصر دمشق می نویسد «در اصفهان قرن چهارم کسانی که امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) را بیشتر از مال و جان و خانواده خود دوست می داشتند فراوان بودند».^۲

و این امر امکان ندارد مگر در سایه عنایت و تلاش های بی دریغ امام معصوم ابن الرضا (علیه السلام).

^۱. مهدی پیشوایی، سیره پیشوایان، ص ۵۶۰، رسول جعفریان، حیات فکری و سیاسی امامان شیعه، ص

۵۳۱-۵۳۲.

^۲. ابن منظور، مختصر تاریخ دمشق، ج ۱۰، دارالفکر، ۱۹۸۸ م، ص ۱۰۴.

نتیجه گیری

پیشوای نهم شیعیان، امام محمد تقی (علیه السلام)، به حق یکی از بزرگترین مراجع آگاه به شریعت و سنت شمرده می شود، که تأثیر بسزایی بر جامعه عصر خود و پس از آن بر جای نهادند و در طول مدت امامت کوتاه اما پر برکت خویش اقدامات فراوانی انجام دادند؛ و تحولی اساسی در فرهنگ مذهبی به وجود آوردند. که در مجموع با بررسی اقدامات و تلاشهای حضرت و در نهایت شهادت زود هنگام ایشان می توان نتیجه گرفت که:

۱- امام محمد جواد (علیه السلام) با تلاشهای بی دریغ خود و شرکت در مناظرات گسترده علمی، عقیدتی، قضایی و غیره سرانجام موفق شدند تا نه تنها امامت خویش و حق ولایت خود را برای همه مردم اثبات نمایند؛ بلکه از سوی دیگر موفق شدند، تا منصوص بودن حق امامت الهی و موروثی بودن علم خدایی خود را نیز برای امامان پس از خود اثبات نمایند. به گونه ای که شیعیان پس از ایشان درباره دیگر امامان خردسال خود دچار حیرت و سرگردانی نشده و امام هادی (علیه السلام) و امام زمان (عجل الله تعالی فرجه) از این نظر به پاس خدمات امام جواد (علیه السلام) با مشکلی مواجه نشدند.

فهرست منابع

* قرآن کریم

۱. العمری، علی، *المجدی فی انساب الطالبین*، قم، کتابخانه مرعشی نجفی، ۱۴۰۹ ق.
۲. فتال نیشابوری، محمد بن علی، *روضه الواعظین*، ج ۱، قم، رضی، بی تا.
۳. بابویه، محمد بن علی، *عیون الاخبار الرضا (علیه السلام)*، ج ۱، تهران، دارالکتب اسلامی، بی تا.
۴. شیخ مفید، محمد بن عثمان، *الارشاد*، ج ۲، قم، بصیرتی، ۱۴۱۳ ق.
۵. کلینی، محمد بن یعقوب، *الکافی*، ج ۱، تهران، مکتب صدوق، ۱۳۸۱ ش.
۶. بلاذری، معجم البلدان، ج ۵.
۷. پیشوایی، مهدی، *سیره پیشوایان*، قم، موسسه امام صادق (علیه السلام)، ۱۳۸۷ ش.
۸. جعفریان، رسول، *حیات فکری سیاسی امامان شیعه*، قم، انصاریان، ۱۳۷۹ ش.
۹. طقوش، محمد سهیل، *دولت عباسیان*، ترجمه حجت الله جودکی، قم، نشر حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۳ ش.
۱۰. ادیب، عادل، *زندگانی تحلیلی پیشوایان ما*، ترجمه اسدالله مبشری، قم: نشر حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۳ ش.
۱۱. حاج سید جواد، احمد صدر، *دایره المعارف تشیع*، ج ۱، تهران، بنیاد خیریه و فرهنگی شط، ۱۳۶۹ ش.
۱۲. مسعودی، ابوالحسن علی بن حسین، *مروج الذهب*، ج ۲، ترجمه ابوالقاسم پاینده، تهران: انتشارات علمی فرهنگی، ۱۳۷۴ ش.
۱۳. برنجکار، رضا، *آشنایی با فرق و مذاهب اسلامی*، قم، نشر طه، ۱۳۸۴ ش.

۱۴. امین نجفی، عبدالحسین احمد، الغدير، ج ۵، بیروت، دارالکتب عربی، ۱۳۷۹ ق.
۱۵. مقرم، عبدالرزاق، نگاهی گذرا بر زندگانی امام جواد (علیه السلام)، ترجمه پرویز لولاور، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۷۰ ش.
۱۶. سبط بن جوزی، تذکره الخواص، نجف، حیدریه، ۱۳۸۳ ق.
۱۷. خضری، احمد رضا، تاریخ تشیع، ج ۲، تهران، نشر سمت، ۱۳۸۸ ش.
۱۸. شیخ طوسی، رجال، نجف، مکتب حیدریه، ۱۳۸۱ ش.
۱۹. خویی، ابوالقاسم، معجم رجال حدیث، ج ۱۰ و ۱۲، قم، مدینه العلم، بی تا.
۲۰. قمی، عباس، منتهی الامال، قم، نشر بو کتاب، ۱۳۸۴ ش.
۲۱. ابن شهر آشوب، مناقب، ج ۴، بیروت، دارالافواد، ۱۴۱۲ ق.
۲۲. قمی، عباس، مفاتیح الجنان، ترجمه الهی قمشه ای، قم، انتشارات صفحه نگار، ۱۳۸۰ ش.
۲۳. مرعشی نجفی، مهدی، حوادث الایام، نشر تولی، ۱۳۸۵ ش.
۲۴. احمدی بیرجندی، احمد، چهارده اختر تابناک، مشهد، آستان قدس، ۱۳۶۲ ش.
۲۵. الحسنی، هاشم زندگی دوازده امام، ج ۲،
۲۶. شریف قریشی، باقر، تحلیل از زندگی امام هادی (علیه السلام)، بیروت، بی تا.
۲۷. ابن ندیم، الفهرست، تهران، نشر مزری، بی تا.
۲۸. قمی، حسن، تاریخ قم، تهران، نشر توس، ۱۳۶۱ ش.
۲۹. نوبختی، حسن بن موسی، فرق الشیعہ، تحقیق محمد صادق آل بحر العلوم، نجف، مکتب المرتضویه، ۱۳۵۵ ش.
۳۰. کشی، محمد، رجال کشی، قم، موسسه آل اهل البيت، ۱۴۰۴ ق.
۳۱. شیخ طوسی، الامالی، ج ۲، قم، نشر انصاریان، بی تا.
۳۲. بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، ترجمه: علی اکبر غفاری، ج ۱، چاپ اول،

- قم، جامعه المدرسين، ۱۳۶۳ش.
۳۳. مدرس، محمد تقی، زندگینامه چهارده معصوم، تهران، انتشارات محبان الحسین، ۱۳۷۹ ش
۳۴. احمدی، حمید، تاریخ امامان شیعه، قم، معارف، ۱۳۸۷ش.
۳۵. جاسم حسین، تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم، ترجمه محمد تقی آیت الهی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۷ ش.
۳۶. ابوجعفر محمد طوسی، الثاقب فی المناقب، قم، انصاریان، ۱۴۱۱ ق .
۳۷. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۵۰، تهران، انتشارات اسلامیه، ۱۳۸۵ ش.
۳۸. ابن منظور، مختصر تاریخ دمشق، ج ۱۰، دارالفکر، ۱۹۸۸ م.